

ДЕЛІНКВЕНТНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ У КООРДИНАТАХ АСОЦІАЛЬНИХ ВПЛИВІВ НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

У статті розглядаються види неформальних молодіжних об'єднань, здійснюється їх ретроспективний аналіз.

Ключові слова: *делінквентна поведінка, асоціальний вплив, неформальна група, неформальне молодіжне об'єднання.*

The article examines the types of informal youth associations, by their retrospective analysis.

Key words: deviation behavior, anti-impact, an informal group, informal youth associations.

Проблема існування у полікультурному соціумі – це життя кожної окремої дитини, групи людей, цілих країн і цивілізацій. Її детермінантою є толерантність як універсальна здатність особистісної життєдіяльності, оскільки життя дитини в умовах соціуму – завжди ризик, відсутність механізму саморегуляції, недостатність соціальної відповідальності.

Таким чином, у вихованні дітей найбільш актуальними є проблеми виховання толерантності у міжособистісному і груповому спілкуванні; формуванні системи суспільних цінностей, широкої панорами комунікаційних умінь і навичок, розвитку світоглядної функції, вміння чітко визначати позиції позитивного і негативного у суспільстві. Тому в останні десятиліття тенденційним є створення неформальних молодіжних об'єднань.

Мета нашої статі - здійснити ретроспективний аналіз соціального обліку неформальних молодіжних об'єднань, з'ясувати шляхи їх соціалізаційного впливу на виховання. Основою статті слугували особисті спостереження і

досвід спілкування авторки з підлітками-делінквентами, співробітниками кримінальної міліції у справах неповнолітніх, а також аналіз повідомлень засобів масової інформації.

Проблемою молодіжних угруповань в Україні займалися М.Головатий, В.Головенко, М.Ярошевський, у Росії - Д.Азаров, В.Антипенко, В.Вітюк, В.Ємельянов, В.Комісаров, О.Файн та інші. Різні аспекти соціальної поведінки неформалів досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, серед яких С. Бритченко, О. Бурковський, І. Винниченко, Я. Дашкевич, В. Дрогальчук, В. Євтух, В. Ігнатов, В.Липицький, І. Невський.

Щодо визначення наукових понять «неформальна група» та «неформальне молодіжне об'єднання» необхідно зауважити, що обидва від початку сприймалися як соціальна оцінка, намагання протиставлення «чогось» комсомолові. Не вдаючись в оцінку його діяльності за останні роки, звернемося до сутності наукової проблеми.

Формуючись, розвиваючись, соціалізуючись, особистість підлітка включається до різних соціальних утворень, кожне з яких сприяє вихованню окремих особистісних характеристик у межах її готовності, задоволення її конкретних потреб, спілкування, емпатії, самореалізації, самоідентифікації. Реально підліток у своєму житті включений у безліч соціальних впливів - сім'я, школа, вулиця, коло знайомих, друзів, а оскільки навіть найдовершеніша суспільна організація не в змозі створити у межах самої себе умови для задоволення всіх зазначених соціальних, психологічних потреб своїх членів, то результатом стало створення неформальних, власне дитячих та молодіжних угруповань як просоціального, так і асоціального спрямування, більше того – вони стали існувати в умовах взаємного доповнення сутності одне одного.

В умовах ідейної єдності реалізації важливих загальних соціальних завдань на кінець 50-х років ХХ століття змінилися основи педагогічної консолідації. У ці роки починається значний ріст міст, знищуються звичні стереотипи, норми способу життя. З розвитком телебачення все більшу роль починають відігравати засоби масової комунікації. Соціальні умови змінювалися, та потреба у

педагогічній консолідації не тільки не стиралася, а й збільшувалася. Саме в ці роки формується «нова романтика»: романтика невідомих доріг, відкриттів, боротьби з природою, боротьби із самим собою. Саме в ці роки формуються прототипи сучасних неформальних молодіжних об'єднань: клуби самодіяльної пісні, клуби туристичної пісні, клуби прихильників рок-музики; їм напротивагу – хіпі, рокери, бритоголові («футбольні хулігани»), панки. Соціально-педагогічна розрізненість форм поведінки цих об'єднань дозволяє констатувати, що вони мають єдиний психологічний механізм.

Для рокерів і «футбольних хуліганів» характерними були активність, висока швидкість і різні види агресивної поведінки. Тож основне призначення таких форм поведінки – це створення екстремальних ситуацій, що викликають психічну напругу й емоційні збудження, своєрідний «театр військових дій», елементами якого є численні бійки, скандування, приниження суперників.

Унаслідок домінуючих соціальних орієнтацій та стереотипів різноманітні масові заходи, дискотеки, рок-фестивалі тощо, які донедавна вважалися відволікаючим від протиправних дій чинником, за свідченнями медико-біологічних досліджень, сприяли проявам різних видів девіацій, навіть делінквентності. Отже, державний вплив на структурування вільного часу молоді здебільшого вичерпується правовими заборонами, що не завжди нею усвідомлюються і в повному обсязі виконуються. Наявність неформальних соціальних груп, до складу яких постійно чи тимчасово включається неповнолітній, – тобто те, що узагальнюється як вплив середовища, – здатна впливати на соціалізацію підлітків на рівні з іншими соціальними інституціями – сім'єю, церквою, колективами учнів. Згубний вплив на соціалізацію особистості неповнолітніх спричиняє їх нездорове найближче побутове оточення, якому характерні прояви антисоціальної поведінки чи хоча б висловлювань; внутрішні чи зовнішні конфлікти, жорстка конкурентна боротьба за членство чи лідерство; спільні суспільно несхвалювані заходи – наприклад, вживання одурманюючих речовин; побудовані за моделлю організованих злочинних груп. [1, с. 18].

У достатньо розвинутому русі виокремлювалися три рівні: зовнішній рівень – інтерес до руху, знаходилися у «системі», товаришували з представниками цього руху, епізодично брали участь у загальних заходах та в одночас тримали відповідну дистанцію. Вони рідко використовували атрибутику, не завжди наслідували прийнятій моделі поведінки, більше того - підлітки зовнішнього «рівня» ніколи не ставали дійсними членами неформальних груп – вони достатньо реалізовувалися у тимчасових контактах.

Основний рівень - члени руху, що повністю засвоїли прийнятій моделі поведінки і використовували всю атрибутику, постійно брали участь у загальних заходах. Поведінка цих дітей була насичена зовнішніми елементами, а тому сприймалася як найбільш типова для руху. Внутрішній рівень складався із тих членів руху, які вже перестали використовувати атрибутику, вони майже не брали участю загальних заходах, але зберігали причетність до руху і вирізнялися найбільш сформованими уявленнями про його сутність.

Найбільш поширеними неформальними молодіжними об'єднаннями вирізнялися великі міста - Київ, Мінськ, Москва, С.-Петербург, Харків. Загальна структура неформальних об'єднань у великому місті характеризувалася тим, що різноманітні групи активно взаємодіяли одна з одною. Панки, металісти, хіпі, часто знайомі між собою були спроможні відносно легко адаптуватися в умовах різних груп. Праві екстремісти інколи об'єднувалися з панками і металістами, хайлайфісти з мажорами, ліві екстремісти з іншими молодіжними спільнотами.

У великому місті можна було виокремити відповідні епіцентри, де взаємодіяли різноманітні неформальні групи. Існували відносно дрібні районні епіцентри, як правило, на околиці міста. Типовий районний епіцентр складався із багаточисельної групи металістів, невеликих груп брейкерів, панків, рокерів, що були у дружніх контактах одна з одною, що часто збиралися в одному місці. Конфліктувала з ними завжди група лівих екстремістів, для яких були характерними готовність до активних насильницьких дій; вузькість і деформованість предметного змісту групових інтересів; груповий цинізм;

зухвало зневажливе ставлення до сторонньої невідомої людини як представника «Вони»; наявність лідера [3, с. 49-50]. Міські епіцентри були більш складними і включали в себе існуючі об'єднання, зазвичай, підлітки спочатку ставали членами районних груп, засвоювали там модель поведінки відповідного руху, а потім переходили у міські групи.

Вирізнялися конструктивні і неконструктивні неформальні молодіжні об'єднання. Конструктивні неформальні молодіжні об'єднання мали програми просоціальної діяльності, намагаючись сприяти інноваційним соціальним змінам, вважаючи за необхідне проводити більш радикальні реформи.

У складній багаторівневій системі неформальних молодіжних об'єднань певне місце посідають неконструктивні угруповання, які відшукували альтернативний спосіб життя. Для їх членів участь у групах – це не вид дозвілля, а зміна основ свого буття, головним критерієм яких є поведінка кожного члена групи у повсякденному житті. Це відбувалося внаслідок того, що більшість учасників того чи іншого об'єднання наслідували особливу незвичну для оточуючих модель поведінки в групі. Контроль над собою був головним чинником, що детермінував членство в підліткових групах та визначав характер взаємостосунків між членами цих груп [5, с. 182-183].

До таких груп належить «Хіп-Система», яка вирізнялася міжгруповими і міжміськими контактами. Серед них розповсюджене іронічно-зверхнє ставлення до соціуму, зовнішній вигляд майже не вирізнявся від зовнішнього вигляду оточуючих, проте для них були характерними різноманітні захоплення, які робили хіпізм, з їх точки зору, серйозною альтернативою звичайному способу життя – авангардній творчості, біоенергетиці, східним релігіям.

Іншою поширеною групою були «панки», чий спосіб життя був спрямований на епатаж публіки будь-якими засобами. Зовнішній вигляд панка викликав заперечення, несприйняття: використовувалися скріплені булавками різні ланцюжки, що пронизували м'які тканини тіла, хрящі та мочку, раковини вуха; шокувало використання різних стилів одягу – шкіряний піджак на голе тіло, розповсюджені значки, що символізували крайню зневагу до оточуючих.

Демонстративний епатаж достатньо часто характеризувався протиправними вчинками: бійки, паплюження особистості, насилля над особистістю, грабунки, найчастіше з метою приниження людської гідності, ніж для задоволення матеріальних потреб.

У неформальних молодіжних об'єднаннях виокремлювалися групи, захоплені одним специфічним заняттям. Це групи брейкерів, скейтбордистів і рокерів. Відмінною рисою рокерів була незмінна присутність байка (мотоцикла). Рокер був зобов'язаний гарно їздити на мотоциклі, удосконалювати акробатичні трюки, збиратися групами до ста осіб у нічний час і демонструвати свою майстерність керування мотоциклом. Спільні нічні заходи сприяли проявам делінквентної поведінки, порушенням правил дорожнього руху та особистої безпеки і навіть протиправних вчинків – викрадення мотоциклів. Така антисоціальність поведінки рокерів сприяла зближенню рокерських лідерів із представниками кримінального світу [4, с. 12].

Слід звернути увагу на те, що неформальні молодіжні об'єднання як усілякі складні соціальні явища повинні розглядатися комплексно – соціологами, соціальними педагогами, філософами, юристами. Соціально-педагогічна сутність взаємодії особистості підлітків із середовищем зводиться до виникнення у підлітків ситуації значної свободи, практично нетотожної у реальному житті з будь-якою відповідальністю. Наш час створює підлітковий образ абсолютно особливим: підлітки не повинні утримувати себе самі, взагалі не мають ніяких дійсно відповідальних справ і обов'язків. З іншого боку, за умов такої свободи вони достатньо гостро відчують себе дорослими, прагнуть до такої свободи, намагаються різними шляхами вийти з-під будь-якого соціально-педагогічного організованого впливу, від будь-якої опіки. Поєднання такої свободи і залишеної від дитинства безвідповідальності зробило підлітковий вік унікальним у житті людини. Більше того, педагогічна дія, тобто виховний процес, стала явищем абсолютно об'єктивним, що негативно впливало на життєві перспективи підлітків, виявилася довготривалим безкінечним не результативним процесом.

Таким чином, поєднання свободи і безвідповідальності стало проблемою обмеження широких і невизначених можливостей. Ця проблема, власне кажучи, постає практично перед будь-яким підлітком, який причетний до неформальних молодіжних об'єднань. Ця категорія підлітків, зазвичай, не задовольняється загальними, середньо-прийнятними способами типової соціально-педагогічної взаємодії. Такі підлітки шукають і знаходять більш складні способи власного соціального буття. Ці пошуки і шляхи спеціально вироблені і пристосовані саме для підлітків, що знаходяться у стані свободи і безвідповідальності [4, с.15].

Отже, нашу інтерпретацію неформальних молодіжних об'єднань можна окреслити так: ці підлітки – молоді люди, у яких домінують їх власні переживання, демонстрації своєї молодості; це підлітки, для яких «молодість» стала основною категорією, знаряддям існування; це «молоді серед молодих». Такий спосіб запрограмованої ними взаємодії з соціумом загострений проти цінностей, стандартів поведінки, іншої атрибутики традиційних технологій соціально-педагогічного впливу та поведінкових вимог старших поколінь. Така взаємодія - особливо складне соціальне дійство, яке супроводжується відповідною філософією – від простого життєвого «потрібно перебіситися», «будемо веселитися - доки ми молоді» до достатньо замислуватих філософських систем у тих же самих хіпі, взагалі філософських систем, що тяжіють до заперечення активної цілеспрямованої соціальної діяльності.

Тож необхідно окреслити низку реальних завдань соціально-педагогічного процесу щодо ослаблення серед молоді негативних впливів цих об'єднань, створення умов для реалізації інтересів і життєво важливих потреб молоді завдяки функціонуванню і тісній взаємодії нових соціальних інституцій.

Серед першочергових завдань такої взаємодії є активізація індивідуального соціального впливу за умови зміни цінностей, стандартів поведінки, способу життя, надання допомоги їм у розумінні самих себе та при виході їх із цих об'єднань.

Другим завданням є система соціально-педагогічного впливу, спроможна допомагати їм безпосередньо «у процесі перебування». Необхідно у такому

діалозі сформуванню критичного ставлення до своєї участі у таких об'єднаннях, розуміння того, що це процес короткочасний; сприяти баченню дійсно негативної сутності таких об'єднань, умінь критичного аналізу їх сутності.

Наступним завданням у взаємодії з підлітками причетними до неформальних молодіжних об'єднань є руйнування стереотипів. Ми маємо на увазі той «образ ворога», який малюють собі дорослі, коли говорять про неформальні молодіжні об'єднання. Соціально-педагогічна діяльність, так уже повелося, будь-які форми суспільної активності підлітків, несанкціоновані зверху і відмінні від загальноприйнятих, оцінювала майже як антисуспільні.

Слід зазначити, що для більшості підлітків участь у неформальних молодіжних об'єднаннях, хоч би за часом, - не головна частина їх життя. Зрозуміло, що суспільну активність під час якогось рок-концерту не виявиш, але немає необхідності вимагати від них цього, бо ніхто не чекає демонстрації суспільної активності під час концерту класичної музики. Щодо багаточисленних неформальних груп, які динамічно зростають і мають суспільно-політичну спрямованість, необхідно здійснювати диференційований підхід, бо до їх складу входять далеко не підлітки. Тож діалог повинен бути тільки взаємним. «Доросла культура» інколи виступає щодо неформалів з типово однозначними, невротично-нетерпимими вимогами, позаяк стало за необхідне створювати суспільні форми індивідуальної і групової соціально-педагогічної дії недирективного змісту і впровадження оригінальних шляхів ефективної соціально-педагогічної взаємодії особистості підлітків і соціального простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бритченко С.П. Деякі питання розвитку національних відносин на Україні. – К.: Знання, 1990.- 120 с.
2. Бочарова Ю.Ю. Проблема становлення міжкультурного образования в современной России // Международный научный педагогический Интернет-журнал. - <http://www/microrim.ru>

3. Головенко В., Пашков М. Збірник матеріалів про молодіжні об'єднання України.-К., 1991.-71с.
4. Замошкин Ю.А. За новый поход к проблеме индивидуализма // Вопросы философии.- 1989.- №6.- С.12-19
5. Шульга Н. К гармонизации межнациональных отношений // ПУ.-1990.- 226 с.